

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING KOGNITIV RIVOJLANISHIDA DIQQATNI SHAKLLANTISH

Fayzullayeva Moxinur Lutfullo qizi

Guliston Davlat Pedagogika instituti

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi magistranti

Anotatsiya: Mazkur maqolada bolalarda diqqatning rivojlanishi va uning psixologik hamda intellektual salohiyatga ta'siri muhokama qilinadi. Diqqatning bola hayotidagi o'rni, uni shakllantirish jarayonida uchraydigan muammolar va ularni bartaraf etish usullari haqida fikr yuritiladi. Shuningdek, maqolada diqqatni rivojlantirish bo'yicha samarali usullar, o'yinlar va pedagogik yondashuvlar keltirilgan bo'lib, ular bolalarning ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatini oshirishga yordam beradi. Ushbu maqola pedagoglar, psixologlar va otalar uchun foydali tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: diqqat, e'tibor, xotira, kognitiv, ijtimoiy ko'nikma, idrok, ekran vaqti, qobiliyat, interaktyiv, strategiya.

Annotatsion: This article discusses the development of attention in children and its impact on psychological and intellectual potential. It highlights the role of attention in a child's life, the challenges encountered during its formation, and ways to overcome them. Additionally, the article presents effective methods, games, and pedagogical approaches to improve attention, contributing to children's success in the educational process. This article provides valuable recommendations for educators, psychologists, and parents.

Keywords: attention, focus, memory, cognitive, social skills, perception, screen time, ability, interactive, strategy.

Аннотация: В данной статье рассматривается развитие внимания у детей и его влияние на психологический и интеллектуальный потенциал. Обсуждается роль внимания в жизни ребенка, проблемы, возникающие в процессе его формирования, и способы их преодоления. Кроме того, представлены эффективные методы, игры и педагогические подходы для развития внимания, способствующие успеху детей в образовательном процессе. Эта статья содержит полезные рекомендации для педагогов, психологов и родителей.

Ключевые слова: внимание, сосредоточенность, память, когнитивные, социальные навыки, восприятие, экранное время, способности, интерактивные, стратегия.

“Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarmog'ini kengaytirish va ushbu tashkilotlarda bolalarning har tomonlama intellektual, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart-sharoitlarni tubdan yaxshilash, bolalarning maktabgacha ta'lim bilan qamrab olinishini jiddiy oshirish va foydalanish imkoniyatlarini ta'minlash, pedagog va mutaxassislarining malaka

darajasini yuksaltirish” deya O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasida ustuvor vazifalar belgilangan.[1]

Bolalik davri inson hayotidagi eng muhim bosqichlardan biri bo‘lib, bu davrda bola qobiliyatlari, qiziqishlari va intellektual imkoniyatlari shakllanadi. Ayniqsa, diqqatni rivojlantirish bolaning kelajakdagi muvaffaqiyati uchun poydevor vazifasini bajaradi. Diqqat bolaning bilim olish jarayonida asosiy vosita bo‘lib, o‘qish, eslab qolish, mantiqiy fikrlash va muammolarni hal qilish kabi ko‘nikmalarning muvaffaqiyatli shakllanishiga ta’sir qiladi. Bugungi kunda bolalarda diqqatni rivojlantirishning samarali usullarini qo‘llash orqali ularning psixologik va intellektual salohiyatini yanada oshirish imkoniyati mavjud.

Diqqat – bu chaqaloq yoki bolaning tashqi dunyodagi voqealarga, obyektlarga, vazifalarga va muammolarga yo‘naltirilishi, ularning orasida o‘zgarishi va ularga e’tiborini saqlay olishi qobiliyatidir.

P. I. Ivanovning fikricha, biz faoliyatimiz jarayonida idrok va tasavvur qiladigan har bir narsa, har bir hodisa, o‘zimiz qilgan ishimiz, o‘y va fikrlarimiz diqqatning obyekti bola oladi. Shuni alohida ta’kidlab o‘tish kerakki, diqqat sezgi, idrok, xotira, tafakkur, xayol, nutq kabi alohida psixik jarayon emas. Shuning uchun barcha psixik jarayonlarda qatnashadi, ularning mahsuldorligini oshirishga ta’sir etadi.[2,3]

Diqqatning psixologik tahlilini K.D.Ushinskiy tarbiya muammosi bilan bog‘lab, diqqatni boshqara bilishni aqliy rivojlanish va amaliy faoliyat uchun asosiy omil deb hisoblaydi. Diqqatning maqsadga muvofiq boshqarish yoki idrok qilish paytida asosiy ishdan tashqaridagilarga chalg‘imaslik tushuniladi. Tarbiyachining vazifasi bolalarning faol diqqatini to‘g‘ri yo‘nalishda ko‘rish va ularning diqqatini o‘zlari boshqarishga o‘rgatishdan iboratdir.[4,5]

Diqqat nima uchun muhim?

Diqqat – o‘rganish jarayonidagi birinchi qadamdir. U bolalar uchun ta’lim va rivojlanishning muhim tarkibiy qismidir, quyidagi sabablarga ko‘ra:

E’tibor qaratish: Diqqat bolalarga biror vazifaga diqqatini jamlashga va uni davom ettirishga yordam beradi. Bu chalg‘ituvchi omillarni e’tiborsiz qoldirish va o‘rganish jarayonida faol bo‘lish imkonini beradi.

Ma’lumotlarni qayta ishlash: Diqqat qaratganda bolalar ma’lumotni samarali o‘zlashtirib, qayta ishlay oladi. Bu ularga yangi tushunchalarni anglash, ma’lumotni yodda saqlash va g‘oyalar o‘rtasida bog‘lanish o‘rnatishga yordam beradi.

Xotira shakllanishi: Diqqat xotirani shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Diqqatni jamlash orqali bolalar ma’lumotni uzoq muddatli xotirasiga kodlaydi va uni keyinchalik eslab qolish va qo‘llashni osonlashtiradi.

Vazifani yakunlash: Diqqat bolalarga vazifalarni bajarishda yordam beradi. Bu mas’uliyat hissini, qat’iyatlilikni va qiyinchiliklarni yengib o‘tish qobiliyatini rivojlantiradi.

Ijtimoiy ko‘nikmalar: Diqqat ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish uchun zarurdir. O‘zgalarga e’tibor qaratish orqali bolalar ijtimoiy ishoralarni tushunishi, muloqot qilish va hamdardlikni rivojlantirishi mumkin.

O'zini boshqarish: Diqqat o'zini boshqarish bilan chambarchas bog'liq bo'lib, o'z fikrlari, hissiyotlari va xatti-harakatlarini nazorat qilishni o'z ichiga oladi. Diqqatni boshqarishni o'rganish orqali bolalar o'z-o'zini nazorat qilishni rivojlantirib, impulsiv xatti-harakatlarni boshqarishi mumkin.

Akademik muvaffaqiyat: Diqqat akademik muvaffaqiyatning asosiy tarkibiy qismidir. Bu bolalarga sinfdagi mashg'ulotlarda faol qatnashish, ko'rsatmalarga rioya qilish, topshiriqlarni bajarish va baholashlarda yaxshi natijalar ko'rsatishga yordam beradi.

Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning diqqati ko'pincha ularning qiziqish hamda hissiyotlari bilan bog'liqligi sababli to'plangan, ya'ni bir narsaga qaratilgan bo'ladi. Ana shuning uchun bu yoshdagi bola diqqatining bo'linuvchanlik xususiyati deyarli rivojlanmagan bo'ladi. Bog'cha yoshidagi bolalar diqqati bo'linuvchanlik xususiyatining zaifligi va ko'laminig torligi sababli, ular ayrim narsalarni qaytaqayta idrok qilib, eslarida olib qolishga intiladilar. Masalan, bu yoshdagi bolalar, odatda bir hikoyani qaytaqayta eshita oladilar. Bu hodisaning sababi shundaki, bolalar diqqatining ko'lami hikoyaning syujetini va personajlarini birdaniga sig'dira olmaydi. Shuning uchun ular hikoya va ertaklarni qayta-qayta aylantirib eshita beradilar.

Bolalarning e'tiborini jamlash qobiliyati qisqa bo'lishi odatiy hol. Yoshga qarab o'rtacha e'tibor davomiyligi. Agar bola faqat besh daqiqa diqqatini jamlashi mumkin bo'lsa, bu uning yoshi uchun mutlaqo odatiy hol bo'lishi mumkin. Quyida har bir yosh guruhiga mos o'rtacha e'tibor davomiyligi ko'rsatilgan:

2 yosh: 4-6 daqiqa

3 yosh: 6-8 daqiqa

4 yosh: 8-12 daqiqa

5-6 yosh: 12-18 daqiqa

7-8 yosh: 16-24 daqiqa

Maktabgacha ta'lim yoshidagi davrda bolaning ixtiyoriy diqqatini rivojlantirish uchun o'yin katta ahamiyatga egadir. Bu yoshdagi bolalar diqqati juda barqaror bo'ladi. Mashg'ulotlarni to'g'ri tashkil qilish usuli bilan bolalar diqqatini to'plash qobiliyati asta-sekin rivojlanadi.

Bolalarda diqqatni oshirish bo'yicha strategiyalar:

1. Qulay muhitini yaratish: Chalg'ituvchi omillarni kamaytirish va o'rganish uchun tartibli, toza muhitni ta'minlash.

2. Vazifalarni kichik va oson qismlarga ajratish: Bolaga murakkab vazifalar o'rniga kichikroq, bajarilishi oson bo'lgan bosqichlarni taklif qilish.

3. Vizual materiallardan foydalanish: Rasmlar, diagrammalar, vizual jadval va rang-barang illyustratsiyalarni qo'llash.

4. Harakat tanaffuslarini kiritish: Har bir vazifa o'rtasida qisqa tanaffuslar orqali bolaga ortiqcha energiyasini chiqarishga va diqqatini tiklashga yordam berish.

5. Aniq va qisqa ko'rsatmalar berish: Vazifalarni tushuntirishda sodda, tushunarli va to'g'ridan-to'g'ri ko'rsatmalar berish.

6. Interaktiv va amaliy mashg'ulotlardan foydalanish: Bolalarni qiziqarli va faol mashg'ulotlar orqali jalb qilish.

7. Sensorli stimulyatsiya va dam olish texnikasini mashq qilish: Ongni tinchlantirish, stressni kamaytirish va diqqatni oshirish uchun texnikalar (masalan, chuqur nafas olish yoki meditatsiya)dan foydalanish.

8. O'zini nazorat qilishni rag'batlantirish: Diqqatini o'zi kuzatish va chuqur nafas olish yoki nigohini qayta diqqatga qaratish orqali diqqatni qayta tiklash ko'nikmalarini o'rgatish.

9. Ekran vaqtini cheklash: Bolaning e'tiborini chalg'itmaslik uchun ekran vaqtini kamaytirish.

10. Ijobiy rag'batlantirishni qo'llash: Yaxshi natijalar uchun bolani maqtash yoki mukofotlash orqali uni rag'batlantirish.

Ekran vaqti diqqatni jamlash qobiliyatiga ta'sir qiladimi?

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bolaga haddan tashqari ko'p ekran vaqti berish "diqqatni jamlash, til va kognitiv rivojlanishga salbiy ta'sir ko'rsatadi". Bu, shuningdek, qattiq jahl chiqishi, kayfiyat o'zgarishi, uyqu buzilishlari, asabiylik, tajovuzkorlik va boshqa ko'plab muammolarga olib kelishi mumkin.

Amerika Pediatriya Akademiyasi ikki yoshgacha bo'lgan bolalarga iloji boricha ekran vaqti bermaslikni tavsiya qiladi. 2-5 yoshdagi bolalar esa kuniga atigi bir soatgacha yuqori sifatli (foydali ko'rsatuvlar, o'yinlar yoki mashg'ulotlar) ekran vaqtidan foydalanishi kerak. Ushbu tavsiyalar hamma turmush tarziga mos kelmasligi mumkin, ammo bu diqqatni jamlash qobiliyati va kognitiv rivojlanishni maksimal darajada oshirish uchun eng yaxshi yondashuvdir.

Xulosa qilib aytganda, bolaning maktabgacha ta'lim yoshidagi davrida diqqat ancha tez rivojlanadi. Bu davrda asosan diqqatning ixtiyorsiz turi tezroq rivojlanadi. Lekin bolaning bog'cha yoshida faoliyatlarining va xususan didaktik hamda mehnat mashg'ulotlarining tizimli tarzda ortib borishi, ularda ixtiyoriy diqqatning rivojlanishiga olib keladi. Ma'lumki maktabdagi ta'lim jarayoni ixtiyoriy diqqatsiz bir qadam xam siljiy olmaydi, shuning uchun bog'chada turli mashg'ulotlar orqali bolalarda ixtiyoriy diqqat va diqqatning asosiy xususiyatlarini rivojlantirishga xapakat qilish kerak. Diqqatning bundan keyingi taraqqiyoti maktabda ta'lim jarayonida amalga oshiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. 1.O'zbekiston Respublikasi prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar Strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-son Farmoni.

2. M.X. Tadjieva, S.I. Xusanxodjayeveva MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR JISMONIY TARBIYA NAZARIYASI VA METODIKASI Kasb-hunar va pedagogika kollejlari uchun o'quv qo'llanma Toshkent-2017

3. Bogartz, R. S., & Witte, K. L. On the locus of the stimulus familiarization effect in young children. J. exp. child Psychol., 1966, in press

4. Cantor, G. N., & Cantor, Joan H. Effects of conditioned-stimulus familiarization on instrumental learning in children. J. exp. child Psychol., 1964, 1, 71-78. Article Google Scholar
5. Cantor, G. N., & Cantor, Joan H. Discriminative reaction time performance in children as related to stimulus familiarization. J. exp. child Psychol., 1965